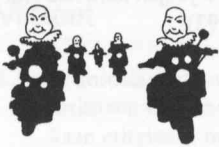

Virolaiset Neuvostoliiton kaatajina

“Laulava vallankumous”, Tallinnan laululavalla satojatuhsia virolaisia, liehuvia lippuja ja isänmaallisia lauluja. Useilla meistä on

tämän kaltainen mielikuva, kun ajattelemme Viron itsenäistymistä ja Neuvostoliiton hajoamista.

Baltian maiden itsenäistyminen ja Neuvostoliiton hajoaminen lienevät suuremmissa keskinäisessä riippuvuussuhteessa kuin tavallisesti ymmärretäänkään. Olivathan juuri Baltian maat ne neuvostotasavallat, jotka kaikkein kiihkeimmin halusivat irti Neuvostoliitosta. Balteilla oli myös lännessä suuret ja aktiiviset pakolaisyhteisönsä, jotka pitivät kotimaitensa itsenäisyyden muistoa elossa.

Virolaisilla oli vielä yksi valttikortti, mitä millään muulla “neuvostokansalla” ei ollut. Pohjois-Virossa näkyi Suomen televisio ja kuului Suomen radio eikä kielimuuri estänyt ohjelmien seuraamista. Tämän länteen avautuvan ikkunan merkitystä ei ole varmasti vielä täysin ymmärretty, ei Virossa eikä Suomessa. Vuosikymmeniä jatkunut aktiivinen länsimaisen tiedotusvälineen seuraaminen antoi jopa tavalliselle virolaiselle selkeän kuvan länsimaisesta elämänmuodosta ja länsimaisesta yhteiskuntajärjestelmästä. Tärkeää ei ollut “Väiskin lihatski” -mainokset, ehkäpä tärkeimpiä olivat länsimaiset sarjat sekä elokuvat ja tietysti uutislähetykset.

Neuvostovuosien loppupuolella virolaiset ajattelivat jo toisin; he tunsivat vaihtoehdon paremmin kuin mikään muu kansa koko Neuvostoliitossa. Virolaiset itse väittivät — eivätkä aivan ilman perusteita — että juuri virolaiset aloittivat Neuvostoliiton kaatamisen.

Totta onkin, että monet Neuvostoliiton yhtenäisyyttä nakertaneet oppositioaatteet, kuten Vihreä liike poliittisena toimintana, Kansanrintama-järjestelmä, uusi talousjärjestys (IME-ohjelma) ja vaihtoehtoinen hallintojärjestelmä (Viron kongressi), keksittiin juuri Virossa. Sieltä ne levisivät muihin neuvostotasavaltoihin, ensin tietysti naapurimaihin Lattiaan ja Liettuaan. Täytyy kuitenkin muistaa, etteivät virolaiset missään vaiheessa olleet kaatamassa Neuvostoliittoa, vaan ainoastaan vapauttamassa omaa kotimaataan.

Virolaiset havahtuivat keväällä 1987. Silloin paljastuivat suunnitelmat suurista fosforiittikaivoksista ja lannoitetehtaista, jotka oli tarkoitus perustaa Koillis-Viroon. Hanketta vastustettiin ympäristönsuojelullisin perustein, sillä se oli poliittisesti neutraalia. Todellinen syy “fosforiittisotaan” oli uusien kaivosten ja tehtaiden tarvitsema työvoima. Uudet työläiset olisivat tulleet muualta Neuvostoliitosta, ja heidän määränsä olisi riittänyt tekemään virolaisista etnisen vähemmistön omassa maassaan. Näin Virossa uskottiin, kansa heräsi ja alkoi puolustaa kansallista olemassaoloaan.

Virolaiset olivat ensimmäinen “neuvostokansa”, joka koki joutuneensa seinän eteen. Kansallisen olemassaolon loppu oli todellinen vaihtoehto, ja toivotomalta näyttävä tulevaisuus pakotti virolaiset hakemaan vaihtoehtoa, keinoa pelastaa kansansa olemassaolo.

Valtion hallinnossa “puoluelinja” oli edelleenkin kiinni vanhoissa Moskovan keskusjohdon sanelemisessa periaatteissa, ja selkeäksi vaihtoehdoksi muodostuikin käytännössä vallan kulliseksi jääneen “hallituslinjan” hyväksikäyttö. Eestin Neuvostotasaval-

lan hallitus ja Korkein Neuvosto asettuivat uudistuksen toteuttajiksi ja alkoivat lainsäädännöllisin keinoin ajaa Virolle entistä autonomisempaa asemaa. Tässäkin Viro ja muut Baltian maat kulkivat kehityksen kärjessä.

Neuvostotasavaltojen virallisen julkishallinnollisen apparaatin käyttö oli mahdollista, sillä muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta paikalliset kommunistijohtajat tunsivat itsensä ensin virolaisiksi, latvialaisiksi tai liettualaisiksi ja vasta sitten kommunisteiksi. Asennoitumista helpotti se, että baltit muistivat vielä toista maailmansotaa edeltäneen itsenäisyytensä ajan, jonka katsottiin yleisesti päättyneen Neuvostoliiton miehitykseen kesällä 1940. Sosialismi ja kommunismi koettiin ennen kaikkea venäläiseksi järjestelmäksi, ja venäläisten käsissä olivat monet saaneet kärsiä. Virossakin on varmasti jokaisessa suvussa joku, joka kyyditettiin Siperiaan, ja kyydittäjänä olivat juuri venäläiset.

Neuvostojärjestelmää vastaan hyökättiin myös ideologisella rintamalla, tosin hieman sisissodan keinoin ja koukkaamalla. Virossa ja erityisesti Tarton yliopistossa ymmärrettiin hyvin, että kommunismin aatteellinen pohja lepää marxilaisen historiakäsityksen kivijalalla. Koko oppirakennelman kaatamiseen katsottiin riittävän tämän kivijalan murtaminen. Samalla alettiin täyttää historian valkeita lehtiä ja osoittaa virallisen totuuden valheellisuus. Historioitsijat nousivatkin kansakunnan sankareiksi, ja monet heistä päätyivät myöhemmin uudelleen itsenäistyneen Viron poliittisiksi johtajiksi. Esimerkiksi kaksinkertainen pääministeri Mart Laar kirjoitti jo opiskeluaikoinaan tutkimuksen Viron taisteluista kesällä 1944, ja se levisi myös ulkomaille. Suomessa Laarin tutkimus julkaistiin nimellä Sirje Siniveli: *Viro taistelee vapaudestaan*. Kirjan todellinen tekijä paljastui vasta Mart Laarin ollessa tunnettu virolaispolitiikko.

Kaksi virolaisten oivallusta oli todella merkittäviä. Edgar Savisaar perusti 1988 suorassa televisio-ohjelmassa Kansanrintaman perestroikan tukemiseksi. Suorassa televisio-ohjelmassa siksi, että vanhoilliset vallanpitäjät asetettiin siten tapahtuneen tosiasian eteen. Kansanrintaman loistava oivallus oli kollektiivinen jäsenyys. Tällä tavalla voitettiin ihmisten pelko mahdollisista seurauksista, ja sadattu-

hannet ihmiset liittyivät työpaikoittain liikkeeseen.

Toinen virolaisoivallus oli vaihtoehtoinen parlamentti, Viron kongressi. Syksyllä 1989 järjestettiin vapaaehtoisin voimin väestön rekisteröinti, ja Viron kongressin vaalit pidettiin helmikuussa 1990. Viron kongressilla ei ollut poliittista valtaa, mutta kiistatta se ja sen "hallitus", Viron komitea, edustivat virolaisia paremmin kuin Eestin Neuvostotasavallan Korkein Neuvosto. Aika ehti kuitenkin ajaa Viron kongressin ohi, sillä ensimmäiset monen ehdokkaan vaalit pidettiin myös keväällä 1990, ja uusi Korkein Neuvosto sai niissä aidon valtuutuksen kansalta. Näissä Korkeimman Neuvoston vaaleissa saivat äänestää myös Viron venäläiset, ja siksi siitä muodostuikin vain ylimenokauden parlamentti.

Pitää muistaa, ettei kukaan Virossa uskonut Neuvostoliiton hajoavan elokuussa 1991. Realistisina pidettiin arvioita 90-luvun puolesta välistä — mieluummin loppu- kuin alkupuolella. Tavoitteet asetettiin tämän mukaan; oltiin valmiita etenemään lyhyin askelin ja yhteistyössä muiden kanssa. Oppositiohenkisten kontaktit yli Neuvostoliiton olivat laajat ja tiheät, Virossa käytiin kuulemassa uusista keinoista, ja virolaiset kävivät muualla selvittämässä, mitä olivat saaneet aikaan.

Virolaiset olivat muita edellä juuri kansalaisyhteiskunnan rakentamisessa, vaihtoehtoisen politiikan luomisessa. Viro oli monelle oppositiohenkiselle esimerkki, josta kannatti ottaa oppia. Tämä oli se panos, jonka virolaiset antoivat Neuvostoliiton hajoamiseen. Kunniata Neuvostoliiton hajottamisesta ei yksikään tapaamani virolainen halua ottaa, sen sijaan mielihyvin muistutetaan, että moni prosessi alkoi juuri virolaisten ideoista.

A n t t i S a r a s o

*freelancer ulkomaankirjeenvaihtaja
asunut Tallinnassa 1992-2002*